

KS. MARIAN STEPULAK

AKADEMIA MAZOWIECKA W PŁOCKU

M.STEPULAK@MAZOWIECKA.EDU.PL

ORCID: 0000-0002-5144-9217

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TiCz.2026.007>

RODZINA JAKO OSAMOTNIONY PODMIOT WYCHOWANIA – WYZWANIA WSPÓŁCZESNEGO SYSTEMU EDUKACYJNEGO I DUSZPASTERSKIEGO

Streszczenie. Przedmiotem niniejszego artykułu jest problem rodziny jako osamotnionego podmiotu wychowania. Wychowanie rodzinne powinno pozostawać w synergii ze szkołą i Kościołem, które są kolejnymi podstawowymi podmiotami wychowania. W pierwszej części artykułu została podjęta kwestia zadań wychowawczych współczesnej szkoły, która w szczególny sposób stawia na edukację. Ważnym podmiotem wychowania jest Kościół, który koncentruje się na wychowaniu poznawczym, moralnym, religijnym i duchowym. Należy jednak podkreślić, iż katecheza szkolna napotyka na pewne ograniczenia i czasami sprowadzana do poziomu jednego z przedmiotów nauczania. W tej sytuacji tym bardziej ogromne znaczenie wychowawcze staje przed rodziną, która staje się osamotniona w holistycznie rozumianym wychowaniu. Rodzina w takiej sytuacji w większym stopniu koncentruje się na funkcji przekazywania wiedzy oraz wiary, a przy tym zajmuje się wychowaniem. Natomiast w teologii Kościoła katolickiego mówi się raczej o integralnym wychowaniu chrześcijańskim, formacji sumienia oraz wychowaniu do wiary i komunii.

Słowa kluczowe: Kościół, podmioty wychowania, rodzina, szkoła, wychowanie.

Abstract. Family as an Isolated Subject of Education: Challenges for the Contemporary Educational and Pastoral System. The subject of this article is the family as an isolated subject of education. Family education should remain in synergy with the school and the Church, the other fundamental subjects of education. The first part of the article addresses the educational tasks of the contemporary school, which places

a particular emphasis on education. The Church is an important subject of education, focusing on cognitive, moral, religious, and spiritual education. However, it should be emphasized that school catechesis is faced with certain limitations and is sometimes reduced to the level of a single subject. In this situation, the educational significance of the family becomes even more crucial, as it becomes isolated in a holistic understanding of education. In consequence, the family focuses more on the role of imparting knowledge and faith, while also engaging in education. In the theology of the Catholic Church, however, the focus is more on integral Christian education, the formation of conscience, and education in faith and communion.

Keywords: Church, subjects of education, family, school, education.

WPROWADZENIE

Współczesne badania naukowe o charakterze interdyscyplinarnym jednoznacznie wskazują na fakt, iż podstawowymi podmiotami odpowiedzialnymi za wychowanie jest rodzina, szkoła i Kościół. Mimo iż każdy z tych podmiotów ma swoje specyficzne zadania to, o efektywności ich działania decyduje synergia, integralność oraz holistyczne spojrzenie.

Celem teoretycznym niniejszego artykułu jest przedstawienie koncepcji wychowania na podstawie literatury przedmiotu. Natomiast celem pragmatycznym artykułu jest przekazanie rezultatów naukowej refleksji osobom zainteresowanym specyfiką wychowania. Głównym problemem pracy, który został sformułowany jako temat jest kwestia: Rodzina jako „osamotniony” podmiot wychowania. Metodą użytą w tym artykule jest krytyczna analiza i synteza wybranej literatury przedmiotu. Ze względu na charakter artykułu nie postawiono pytań i hipotez badawczych. Nie byłoby bowiem możliwości ich precyzyjnej weryfikacji. Można zatem mówić o stworzeniu koncepcji wychowania opartej na analizie literatury naukowej.

Artykuł został podzielony na trzy zasadnicze części. Część pierwsza dotyczy zagadnienia zadań wychowawczych współczesnej szkoły. Zadania te są sformułowane zgodnie z potrzebami szkoły lub określone w dokumentach szkolnych jako zadania wychowawcze, ale nie są realizowane. Funkcją priorytetową współczesnej szkoły jest przekazywanie wiedzy, co ogranicza

jej potencjał wychowawczy. W części drugiej podjęta jest funkcja wychowawcza Kościoła w synergii z rodziną i szkołą. W części trzeciej artykułu podjęty jest problem „osamotnionej” rodziny w procesie wychowania.

Pojęcie osamotnienia odnosi się do rodziny, która w coraz większym stopniu pozostaje odizolowana od szkoły oraz Kościoła, borykającego się z trudnościami w realizacji funkcji wychowawczej. W konsekwencji rodzina musi samodzielnie podejmować holistyczne działania formacyjne, przejmując część zadań właściwych innym podmiotom wychowania.

1. ZADANIA WYCHOWAWCZE WSPÓŁCZESNEJ SZKOŁY W POLSCE

Współcześnie w polskiej pedagogice pojawia się propozycja wdrożenia teoretycznej podstawy wychowania na bazie personalizmu chrześcijańskiego. W takim rozumieniu wychowanek jest pojmowany jako osoba, która jest podmiotem wychowania. Priorytetem w zadaniach wychowawczych wydaje się uznawanie indywidualności i optymalizacji rozwoju wychowanka: w sferze intelektualnej, emocjonalnej, fizycznej, duchowej – zgodnie z jego możliwościami, przy jednoczesnym uwzględnieniu wieloaspektowej i złożonej osobowości wychowywanego¹. Wychowanek powinien być postrzegany jako integralna osoba, której rozwój wymaga uwzględnienia wszystkich wymiarów życia. Stąd wynika konsekwencja, iż oddziaływania wychowawcze muszą mieć charakter integralny, docierać do wszystkich stron osobowych człowieka, aby kształtować w wychowankach zdolność do integracji myśli, czynów, słów, dawać pełną wizję świata i osoby ludzkiej².

¹ Alina Rynio, „Odpowiedzialne wychowanie społeczne w edukacji szkolnej,” *Edukacja* 1, nr 160 (2022): 63–78.

² Krystyna Chałas, *Optymalizacja szans edukacyjnych młodzieży gimnazjalnej perspektywa aksjologiczna. Badania w działaniu. Z doświadczeń Towarzystwa Gimnazjów Poszukujących z Małych Miast i Wsi* (Warszawa: Oficyna Drukarska Jacek Chmielewski, 2012), 7; Krystyna Chałas, „Wartości w programie wychowawczym szkoły służące integralnemu rozwojowi i wychowaniu ucznia,” w *Materiały pokonferencyjne ORE*, red. Ewa Stawecka (Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, 2017), 1–31.

K. Chałas³ odnosi się do aksjologicznego wymiaru wychowania twierdząc, że nie ma wychowania bez wartości. W wychowaniu ku wartościom ważnym punktem odniesienia jest obiektywizm aksjologiczny, według którego wartości istnieją niezależnie od świadomości, dążeń, uczuć, oceny podmiotu jednostkowego i społecznego. Szkoły, które opracowują system wychowawczy muszą pamiętać dla kogo program jest przygotowywany, ale także o integralności wychowania i jego aksjologicznym charakterze. Chcąc pozostać wiernym podstawie programowej, należy zadbać o to, aby pierwszą strukturę tworzył zespół wartości opisujący osobę. Są nimi: godność, rozumność – mądrość, wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości i zdolność do transcendencji. Aby pozostać wiernym podstawie programowej, wychowanie powinno opierać się na zespole wartości określających osobę. Należą do niej: godność, rozumność (mądrość), wolność, odpowiedzialność, zdolność do miłości oraz zdolność do transcendencji. Istotnym zadaniem edukacyjnym jest wspomaganie młodych ludzi w poznaniu tych wartości oraz w ich urzeczywistnianiu. Byłoby też dobrze, gdyby strukturę aksjologiczną tworzyły wartości związane z poszczególnymi „warstwami rozwojowymi” człowieka, tak jak je rozumiał Stefan Kunowski⁴ w swej integralnej koncepcji rozwoju i wychowania. Tworząc program wychowawczy oparty na wartościach, pamiętać też należy, że spektrum wartości osobowych – życia codziennego stanowią: zdrowie, rodzina, szczęście rodzinne, dom, wspólnota, sumienność, uczciwość, honor, odpowiedzialność, posłuszeństwo, opanowanie, cierpliwość, odwaga, koleżeństwo, czystość, samodzielność, umiejętność bycia sobą, lojalność, wytrwałość, prawdomówność, praca, pracowitość, łagodność, ufność, uprzejmość, udzielanie pomocy innym ludziom, punktualność, systematyczność, dyskrecja, szczerłość, stałość przekonań, szacunek, poszanowanie życia, pokora, przebaczenie, wyrzeczenie, jałmużna, dobre obyczaje, sława. Są to

³ Chałas, „Optymalizacja szans edukacyjnych,” 8; Hanna Świda, *Młodość a wartości* (Warszawa: WSiP, 1979).

⁴ *Podstawy współczesnej pedagogiki* (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie; 2004); Andrzej Maryniarczyk, „Antropologiczno-metafizyczne podstawy adekwatnej teorii wychowania w ujęciu twórców Filozoficznej Szkoły Lubelskiej,” *Polska Myśl Pedagogiczna* Rok II, nr 2, (2016): 103–115.

wartości zorientowane na funkcjonowanie jednostki w życiu codziennym⁵. Szkoła jest miejscem, gdzie szczególnie pojawiają się okazje do wyzwala-
nia u uczniów zachowań odpowiedzialnych⁶. Twórcy podstawy programo-
wej, zakładają, iż kształcenie i wychowanie winny iść ze sobą w parze. Ich
zdaniem w podejmowaniu należycie rozumianego wychowania szkolnego
należy uwzględnić całą tradycję i historię danego narodu, państwa, regio-
nu, społeczeństwa⁷. Celem szkoły winno być także kształtowanie postawy
odpowiedzialności za kształt życia moralnego i narodowego oraz przygo-
towanie do życia w rodzinie i społeczeństwie.

Wydaje się, że szkoła ma prawny i moralny obowiązek podjąć funk-
cję wychowawczą. Można nawet podać konkretne zadania szkoły:

- Władze szkoły powinni przygotować się do zaspokajania opty-
malnych warunków integralnego wzrostu i rozwoju uczniów.
- Szkoła nie może zapomnieć o takich potrzebach jak potrzeby
biologiczne, psychiczne, religijne i duchowe.
- Istotnym zadaniem szkoły jest ciągłe ubogacanie potrzeb poprzez
rozwijanie zainteresowań, uzdolnień, zamiłowań i talentów.
- Instytucje edukacyjne umożliwiają uczniom możliwości indywi-
dualnego rozwoju według posiadanych umiejętności i uzdolnień.
- Bardzo konkretnym zadaniem szkoły jest prowadzenie działal-
ności korekcyjnej i wyrównawczej.

⁵ Chałas, „Optymalizacja szans edukacyjnych,” 11 za Rynio, „Odpowiedzialne
wychowanie społeczne,” 63–78; Marcin Drewicz, *Etos nauczyciela liceum ogólnokształcącego
we współczesnej Polsce a zasady katolickiego wychowania* (Warszawa: Wydawnictwo
Salezjańskie, 2003).

⁶ Jerzy Materne, „Próba zarysowania układu podstawowych właściwości wycho-
wania jako zjawiska społecznego,” *Acta Universitatis Nicolai Copernici. Socjologia Wycho-
wania* 4, nr 135 (1982): 149–169.

⁷ Alina Rynio, „Odpowiedzialne wychowanie społeczne,” 63–78; Maria Szymańska,
„Uczeń jako podmiot i przedmiot działalności nauczyciela,” *Edukacja Elementarna
w Teorii i Praktyce*, Vol.11, No 2(40), 2016, 40–57; Czesław Banach, *Nauczyciel naszych
oczekiwań i potrzeb od A do Ż* (Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej
Szkoły Ekonomii i Innowacji, 2009).

- Szkoła wychowuje do uczenia się umiejętności organizowania zarządzania czasem wolnym przez organizowanie różnych form racjonalnego korzystania z wolnego czasu⁸.

Istotnym problemem związanym z wychowaniem w szkole jest pewna dychotomia na linii: teoria i praktyka. Przykładem tego jest liczba nowych, naukowych publikacji oraz innowacyjnych i nowoczesnych programów wychowawczych a z drugiej strony zauważa się dotkliwy brak wdrażania ich do praktyki placówek oświatowych. W efekcie szkoła jedynie edukuje a nie wychowuje. Tymczasem można by mówić o specyfice i znaczeniu wychowania. W wychowaniu wyodrębnia się w naturalny sposób dwie role: wychowującego i wychowywanego, natomiast proces wychowania jest interakcją i relacją. Relacja ta ma charakter niesymetryczny. Oznacza to, iż istnieje różnica kompetencji, a także różnica w zakresie wiedzy na temat celu i metod wychowania. Można przy tym mówić o różnicy władzy. Proces wychowania jest skierowany na osobę i jej otoczenie w celu wywołania zmiany. Jest ono równocześnie działaniem bezpośrednim i pośrednim. Wychowawca jest zobowiązany do działania zgodnie z założonym programem⁹.

Współcześnie można zaobserwować tendencje do oceniania nauczycieli lub ewaluowania pracy nauczycieli albo oceny efektywności pracy nauczyciela a nie za proces wychowawczy uczniów. Można zauważyć, iż wielu decydentów w naszym kraju staje w szeregu gorących zwolenników takiego stanu rzeczy. W takie sytuacji nauczyciele nie chcą współpracować z rodzicami w kontekście wychowawczym. Równocześnie następuje niechęć a nawet agresja rodziców wobec nauczycieli.

Kolejnym problemem jest brak troski o budowanie autorytetu nauczyciela wśród uczniów. W dobie kryzysu autorytetu nauczyciela należy zachowywać się zgoła inaczej. Szkoła ma w tym względzie bardzo duże

⁸ pracepedagogiki.pl/funkcja-wychowawcza-szkoly/?print=pdf (data dostępu: 2025-02-05, godz. 12.00).

⁹ Anna Brzezińska, „Psychologia wychowania,” w *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 3: *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, red. Jan Strelau (Gdańsk: GWP, 2000), 228–229; Marian Zdzisław Stepulak, „Czy szkoła kształtuje czy deformuje duchowość ucznia? Meandry współczesnego wychowania w Polsce,” w *Służbie szkole i nauce*, red. Wiesław Kowalski, Adam Winiarz (Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, 2014), 35–54.

możliwości. Jednakże z tym nierozzerwalnie wiąże się brak odniesienia się do osobowych i moralnych wzorców. Z kolei dystans bądź też odrzucenie autorytetów powoduje obniżenie dyscypliny szkolnej.

Istnieją jeszcze inne problemy związane z wychowaniem szkolnym, które powoduje kształtowanie świeckiego charakteru szkoły. Tego typu działania rozbija integracyjny model wychowania, w skład którego wchodzi trzy podmioty wychowania: szkoła, Kościół i rodzina. Aktualne działania władz odpowiedzialnych za edukację jeszcze bardziej rozbija integralność wychowania. Tego rodzaju wychowanie oznacza wyraźny deterministyczny charakter. Wydaje się, iż współcześnie funkcja wychowawcza i opiekuńcza współczesnej szkoły to relikty przeszłości¹⁰.

2. FUNKCJA WYCHOWAWCZA KOŚCIOŁA

Aktywność wychowawcza Kościoła jest wyraźnie zdefiniowana i określona w *Katechizmie Kościoła katolickiego*, do którego należałoby się odwoływać. Wychowanie wiąże się nierozzerwalnie z katechezą. „Katecheza jest wychowywaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych; obejmuje przede wszystkim wyjaśnianie nauki chrześcijańskiej, podawane na ogół w sposób systematyczny i całościowy w celu wprowadzenia wierzących w pełnię życia chrześcijańskiego”¹¹. Wychowanie zatem pozostaje w ścisłej synergii z przyswajaniem nauki chrześcijańskiej.

Specjalną rolą Kościoła jest wychowywanie ludzkiego sumienia.

Sumienie powinno być uformowane, a sąd moralny oświecony. Sumienie dobrze uformowane jest prawe i prawdziwe. Formuluje ono swoje sądy,

¹⁰ Barbara Smolińska-Theiss, „Funkcja opiekuńcza–szkoły–relikty przeszłości czy współczesne wyzwanie,” *Pedagogika Społeczna*, Rok XIV, 3, nr 37 (2015): 127–144; Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*; Piotr Tomasik, *Religia w dialogu z edukacją* (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2004).

¹¹ *Katechizm Kościoła katolickiego* (Poznań: Pallottinum, 1994), nr 5; Jerzy Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży* (Toruń: WN UMK, 2000); Zbigniew Marek, *Religia, Pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014); Piotr Mazur, *Postawy pedagogiki pastoralnej* (Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, 2011).

kierując się rozumem, zgodnie z prawdziwym dobrem chcianym przez mądrość Stwórcy. Wychowanie sumienia jest nieodzowne w życiu każdego człowieka, który jest poddawany negatywnym wpływom, a przez grzech – kuszony do wybrania raczej własnego zdania i odrzucenia nauczania pewnego¹².

Właściwie uformowane sumienie jest nieodzownym elementem budowania cnót w życiu konkretnej osoby ludzkiej. „Cnoty ludzkie, nabyte przez wychowanie, świadome czyny i wytrwale podejmowane wysiłki, są oczyszczane i podnoszone przez łaskę Bożą. Z pomocą Bożą kształtują one charakter i ułatwiają czynienie dobra. Człowiek cnotliwy jest szczęśliwy, praktykując cnoty”¹³. W ten sposób pojawia się bardzo wysokie poczucie szczęścia.

Bardzo istotne – w zapisach *Katechizmu* – jest podstawowe miejsce wychowania, jakim jest rodzina. Rodzina nazywana jest Kościołem domowym.

Rodzina chrześcijańska jest pierwszym miejscem wychowania do modlitwy. Zbudowane na sakramencie małżeństwa jest Kościołem domowym, w którym dzieci Boże uczą się modlitwy jak Kościół oraz wytrwałości w modlitwie. Szczególnie dla małych dzieci codzienna modlitwa rodzinna jest pierwszym świadectwem żywej pamięci Kościoła, cierpliwie pobudzanej przez Ducha Świętego¹⁴.

¹² *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1783; Sławomir Chrost, *Homo capax Dei jako ideał wychowania* (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013); Georg Hansemann, *Wychowanie religijne* (Warszawa: IW PAX, 1988).

¹³ *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1810; Zdzisław Józef Kijas, *Siła charakteru. O wadach i cnotach* (Kraków: WAM, 2021); Stefan Kunowski, *Wartości w procesie wychowania* (Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2003); Mariusz Cichosz, *Działalność społeczno-wychowawcza Kościoła katolickiego w środowisku lokalnym. Na przykładzie miasta Bydgoszczy* (Bydgoszcz: Instytut Wydawniczy Świadectwo, 1997); Szymon Dąbrowski, *Pedagogika religii Józefa Tischnera* (Słupsk: Akademia Pomorska w Słupsku, 2016); Mariusz Tabulski, *Edukacja i formacja w młodzieżowych wspólnotach religijnych* (Jelenia Góra–Kraków: Paulinianum Wydawnictwo Zakonu Paulinów, 2004); Anastazy Sorkowicz, *Polaska rodzina i wychowanie w świetle nauczania Jana Pawła II* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego).

¹⁴ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, nr 2685; Stanisław Dziekoński, *Wychowanie w nauczaniu Kościoła* (Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego).

Kościół katolicki podkreśla ścisły związek wychowania w Kościele i w systemie rodzinnym. Równocześnie naczelnym zadaniem wychowawczym Kościoła jest kształtowanie życia religijnego i duchowego człowieka przez całe jego życie. Jednakże bez pełnej współpracy ze szkołą i systemem rodzinnym, efekty działań wychowawczych Kościoła nie będą w pełni zadawalające.

3. RODZINA OSAMOTNIONA W PROCESIE WYCHOWAWCZYM

Osamotniona rodzina w procesie wychowawczym podejmuje wielorakie funkcje. Jedną z nich dotyczy zapewnienia dziecku możliwości realizacji podstawowych potrzeb bezpieczeństwa w znaczeniu materialnym i psychicznym, uznania oraz miłości. Obok funkcji biologiczno-opiekuńczej, kulturalno-towarzyskiej i ekonomicznej istnieje funkcja wychowawcza.

To, co charakterystyczne dla naturalnej relacji wiążącej jej członków, to między innymi fakt, że na rozwój dziecka wpływ mają typowe, zamierzone oddziaływania wychowawcze, jak i wszelkie oddziaływania niezamierzone [...]. Z psychologicznego punktu widzenia początkowo podstawowym zadaniem rodziców czy innych członków rodziny jest tworzenie warunków optymalnego rozwoju dziecka, umiejętność właściwego odczytywania jego potrzeb i odpowiadania na nie. Z czasem większe znaczenie będzie miało towarzyszenie przy doświadczaniu przez dziecko (już dorosłego człowieka) samodzielności i związanej z tym odpowiedzialności¹⁵.

skiego, 2000); Marcin Drewicz, *Etos nauczyciela liceum ogólnokształcącego we współczesnej Polsce a zasady katolickiego wychowania* (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2003); Reinhold Weinschenk, *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko* (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2000); Franciszek Adamski, *Miłość, małżeństwo, rodzina* (Kraków: IW PAX, 1978).

¹⁵ Agata Celińska-Miszczuk, „Od wychowania do samo-kształtowania. Znaczenie rodziny w formowaniu charakteru w okresie dorastania,” w *Wychowawcza funkcja rodziny*, red. Wiesław. Poleszak (Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, 2018), 17–18); Jan Kułaczkowski, *Człowiek mądry wzorem wychowania. Według Księgi Przysłów, Prz 10,1–22,16* (Warszawa 2010: Bonus Liber Sp. z o.o., 2010); Józef Wilk, *Pedagogika rodziny* (Lublin: Instytut Pedagogiki KUL, 2002).

Rodzina i małżeństwo katolickie realizują podstawową misję przekazywania nowego życia. „Z samej zaś natury swojej instytucja małżeńska oraz miłość małżeńska nastawione są na rodzenie i wychowywanie potomstwa, co stanowi jej jakoby szczytowe uwieńczenie”¹⁶. Zdaniem nauczania Kościoła katolickiego wielkie znaczenie ma płodność jako dar, który człowiek otrzymał od Stwórcy.

Płodność miłości małżeńskiej nie ogranicza się jedynie do przekazywania życia dzieciom, lecz powinna obejmować ich wychowanie moralne i formację duchową. To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić. Rodzice mają pierwszorzędne i niezbywalne prawo oraz obowiązek wychowania¹⁷.

Warto podkreślić, iż wychowanie w systemie rodzinnym charakteryzuje się pewną specyfiką, odmienną od wychowania w szkole i w Kościele. Według *Katechizmu Kościoła katolickiego*:

Rodzice pierwsi są odpowiedzialni za wychowanie swoich dzieci. Wypełniają tę odpowiedzialność najpierw przez założenie ogniska rodzinnego, w którym panuje czułość, przebaczenie, szacunek, wierność i bezinteresowna służba. Dom rodzinny jest właściwym miejscem kształtowania cnót. Wychowanie to wymaga nauczania się wyrzeczenia, zdrowego osądu, panowania nad sobą, które są podstawą wszelkiej prawdziwej wolności. Rodzice powinni uczyć dzieci podporządkowywać wymiary materialne i instynktowne wymiarom wewnętrznym i duchowym. Na rodzicach spoczywa poważna odpowiedzialność za dawanie dobrego przykłady swoim dzieciom¹⁸.

¹⁶ *Katechizm Kościoła katolickiego* nr 1652; Ryszard Małachowski, *Pedagogika religijna i jej konteksty. Bibliografia (lata 1989–2004)* (Warszawa–Zielona Góra: BEL Studio Sp. z o.o, 2010); Marek Zbigniew, *Rozwój teorii religijnego wychowania dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990* (Kraków: Wydawnictwo WAM Księży Jezuitów, 1994).

¹⁷ *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 2221; Adolf E. Szołtysek, *Filozofia wychowania* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1998); Ewa Wysocka, *Młodość a religia. Społeczny wymiar religijności młodzieży* (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000).

¹⁸ *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 2223; Stanisław Dziekoński, *Wychowanie we współczesnej szkole katolickiej* (Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2013); Bernhard Grom,

Należy pamiętać, iż rodzice mają prawo do wyboru szkoły dla swoich dzieci, która odpowiadałaby ich przekonaniom światopoglądowych.

Rodzice, jako pierwsi odpowiedzialni za wychowanie swoich dzieci, mają prawo wybrać dla nich szkołę, która odpowiada ich przekonaniom. Jest to podstawowe prawo. Rodzice – w takiej mierze, w jakiej to możliwe – mają obowiązek wyboru szkół, które najlepiej pomogą im w wypełnianiu zadań wychowawców chrześcijańskich. Władze publiczne mają obowiązek zagwarantować to prawo rodzicom i zapewnić konkretne warunki jego urzeczywistnienia¹⁹.

Bardzo istotnym zadaniem wychowawczym w rodzinie chrześcijańskiej jest kształtowanie religijności i duchowości wszystkich jej członków. „Małżonkowie winni mieć świadomość, że kształtowanie się życia duchowego, a więc również wiary ich dzieci, w dużej mierze będzie zależało od tego, jak oni będą rozwijać swoje życie wewnętrzne, a w konsekwencji, jak będą rozwijać i realizować swoje powołanie do świętości”²⁰. Tego rodzaju powołanie realizowane w rodzinie powinno mieć charakter holistyczny. W tym kontekście można mówić o czterech wymiarach życia osoby ludzkiej: wymiar teologiczny, wymiar moralny, wymiar eklezjalny oraz wymiar psychologiczny²¹.

Psychologia wychowania religijnego. (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011); Władysław, Kądziołka, *Dialog źródłem wychowania w rodzinie* (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2012).

¹⁹ *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 2229; Włodzimierz Wieczorek, „Znaczenie życia sakramentalnego w duchowym rozwoju rodziny,” w *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, red. Julia Gorbaniuk, Beata Parysiewicz (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009), 53–163; Józef Wilk, *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie* (Lublin: RW KUL, 1987); Elżbieta Mudrak, *Człowiek w poszukiwaniu siebie, Innego i Boga. (Re)konstrukcja tożsamości uczestników wybranych grup religijnych* (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2018); Barbara Surma, *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti. Geneza, założenia teoretyczne i recepcja* (Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, WAM, 2017).

²⁰ Mirosław Brzeziński, „Życie duchowe rodziny,” w *Rodzina jako Kościół Domowy*, red. Antoni Tomkiewicz, Włodzimierz Wieczorek (Lublin: Wydawnictwo KUL 2010), 344.

²¹ Marian Zdzisław Stepulak, *Relacyjny wymiar rozwoju osobowego w systemie rodzinnym* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010), 220); Jan Kostkiewicz, *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939* (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”,

Współcześnie można by zauważyć pewne symptomy osamotnienia rodziny polskiej w procesie wychowania:

- Kościół ma trudności z realizacją misji wychowawczej. Wychowanie w szkole ma mieć charakter świecki. Lekcje religii w szkole są marginalizowane i ograniczane co do liczby godzin. To zadanie Kościoła spada zatem na rodzinę. W takiej atmosferze część uczniów rezygnuje z katechezy.
- Rodzice nie zawsze decydują o wyborze szkoły i odpowiedniego wychowania. Stawiają raczej na wysoki poziom edukacji.
- Generalnie brakuje odpowiedniej synergii pomiędzy rodziną a szkołą.
- Brakuje rozumienia holistycznego wychowania pomiędzy szkołą, Kościołem i rodziną jako podmiotami wychowania.
- Kościół katolicki wypełnia wiodącą rolę w wychowaniu religijnym i duchowych, ale inne aspekty wychowania bywają pomijane.
- Szkoła natomiast stawia nadmierny akcent przede wszystkim na proces edukacji.
- Rodzina staje się zatem coraz bardziej „osamotniona”.
- W tym kontekście rodzina pomimo swojej słabości musi sama podjąć wysiłek holistycznego wychowania w kontekście wszystkich sfer rozwojowych osoby ludzkiej.

ZAKOŃCZENIE

W ostatnich latach zauważa się wiele zmian w polskiej edukacji. Pojawiają się reformy i zmiany, które jednak nie służą podnoszeniu poziomu edukacji i wychowania. Istnieje wiele propozycji, które mogłyby służyć procesowi edukacji. Na czoło wybija się m.in. aksjologia pedagogiczna. Proponuje ona hierarchię wartości, na czele której stoi wartość ludzkiego życia. Jednakże codzienna praktyka wyklucza taką hierarchię. Na jej miejsce wchodzi relatywizm oraz sytuacjonizm aksjologiczny i moralny.

2013); Hanna Świda, *Młodzież a wartości* (Warszawa: WSiP, 1979); Przemysław Ziółkowski, *Pedagogizacja rodziców: potrzeby i uwarunkowania* (Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, 2016).

Wartość wychowania schodzi na dalszy plan. Za najwyższą wartość stawia się edukację, która współcześnie przeżywa głęboki kryzys. W ostatnim czasie władze państwowe idą w kierunku wzmocnienia idei świeckiego państwa. W tym kontekście Kościół jako znaczący podmiot wychowania zostaje marginalizowany w swojej misji nauczania i wychowania. Zanika do minimum współpraca szkoły z Kościołem. W takiej sytuacji rodzina jako trzeci podmiot wychowania pozostaje „osamotniona”. Rodzice nie mają szans na współpracę z tak funkcjonującą szkołą. Ograniczana jest liczba godzin lekcji religii w szkole. Rodzice nie mają możliwości wyboru szkoły według własnego światopoglądu dla swoich dzieci. Brakuje również holistycznego wychowania pomiędzy szkołą, Kościołem i rodziną. W tym aspekcie rodzina staje się coraz bardziej „osamotniona”.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski, Franciszek. *Miłość, małżeństwo, rodzina*. Kraków: IW PAX, 1978.
- Bagrowicz, Jerzy. *Edukacja religijna współczesnej młodzieży*. Toruń: WN UMK, 2000.
- Banach, Czesław. *Nauczyciel naszych oczekiwań i potrzeb od A do Ż*. Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, 2009.
- Boużyk, Maria Małgorzata. *Wychowanie otwarte na religię. Polska szkoła filozofii i klasycznej o religii w wychowaniu*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2013.
- Brzeziński, Mirosław. „Życie duchowe rodziny.” W *Rodzina jako Kościół Domowy*, red. Antoni Tomkiewicz, Włodzimierz Wieczorek, 333–345. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2010.
- Celińska-Miszczyk, Agata. „Od wychowania do samo-kształtowania. Znaczenie rodziny w formowaniu charakteru w okresie dorastania.” W *Wychowawcza funkcja rodziny*, red. Wiesław Poleszak, 13–25. Lublin: Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, 2018.
- Chrost, Sławomir. *Homo capax Dei jako ideał wychowania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013.
- Cichosz, Mariusz. *Działalność społeczno-wychowawcza Kościoła Katolickiego w środowisku lokalnym. Na przykładzie miasta Bydgoszczy*. Bydgoszcz: Instytut Wydawniczy Świadectwo, 1997.
- Dąbrowski, Szymon. *Pedagogika religii Józefa Tischnera*. Słupsk: Akademia Pomorska w Słupsku, 2016.
- Drewicz, Marcin. *Etos nauczyciela liceum ogólnokształcącego we współczesnej Polsce a zasady katolickiego wychowania*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2003.

- Dziekoński, Stanisław. *Wychowanie w nauczaniu Kościoła*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2000.
- Dziekoński, Stanisław. *Wychowanie we współczesnej szkole katolickiej*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2013.
- Grom, Bernhard. *Psychologia wychowania religijnego*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2011.
- Hansemann, Georg. *Wychowanie religijne*. Warszawa: IW PAX, 1988.
- Kądziołka, Władysław. *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2012.
- Kijas, Zdzisław Józef. *Siła charakteru. O wadach i cnotach*. Kraków: WAM, 2021.
- Kostkiewicz, Jan. *Kierunki i koncepcje pedagogiki katolickiej w Polsce 1918–1939*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2013.
- Kułaczkowski, Jan. *Człowiek mądry wzorem wychowania. Według Księgi Przysłów, Prz 10,1–22,16*. Warszawa: Bonus Liber Sp. z o.o., 2010.
- Kunowski, Stefan. *Wartości w procesie wychowania*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls”, 2003.
- Kunowski, Stefan. *Podstawy współczesnej pedagogiki*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2004.
- Małachowski, Ryszard. *Pedagogika religijna i jej konteksty. Bibliografia (lata 1989–2004)*. Warszawa–Zielona Góra: BEL Studio Sp. z o.o., 2006.
- Marek, Zbigniew. *Rozwój teorii religijnego wychowania dziecka w wieku przedszkolnym w Polsce w latach 1945–1990*. Kraków: Wydawnictwo WAM Księży Jezuici, 1994.
- Marek, Zbigniew. *Religia. Pomoc czy zagrożenie dla edukacji?* Kraków: Wydawnictwo WAM, 2014.
- Mazur, Piotr. *Postawy pedagogiki pastoralnej*. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, 2011.
- Mudrak, Elżbieta. *Człowiek w poszukiwaniu siebie, Innego i Boga. (Re)konstrukcja tożsamości uczestników wybranych grup religijnych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2018.
- Sorkowicz, Anastazy. *Polska rodzina i wychowanie w świetle nauczania Jana Pawła II*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Surma, Barbara. *Koncepcja wychowania religijnego dziecka w myśli pedagogicznej Sofii Cavalletti. Geneza, założenia teoretyczne i recepcja*. Kraków: Akademia Ignatianum w Krakowie, WAM, 2017.
- Szołtysek, Adolf, E. *Filozofia wychowania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1998.
- Świda, Hanna. *Młodzież a wartości*. Warszawa: WSiP, 1979.
- Tabulski, Mariusz. *Edukacja i formacja w młodzieżowych wspólnotach religijnych*. Jelenia Góra–Kraków: Paulinianum Wydawnictwo Zakonu Paulinów, 2004.
- Tomasik, Piotr. *Religia w dialogu z edukacją*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2004.
- Weinschenk, Reinhold. *Podstawy pedagogiki Księdza Bosko*. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2000.
- Wieczorek, Włodzimierz. „Znaczenie życia sakramentalnego w duchowym rozwoju rodziny.” W *Rodzina wobec współczesnych wyzwań społeczno-kulturowych*, red. Julia Gorbaniuk, Beata Parysiewicz, 153–163. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2009.

- Wilk, Józef. *Znaczenie pierwszych doświadczeń dla religijnego wychowania małego dziecka w rodzinie*. Lublin: RW KUL, 1987.
- Wilk, Józef. *Pedagogika rodziny*. Lublin: Instytut Pedagogiki KUL, 2002.
- Wszolek, Stanisław. *Wprowadzenie do filozofii religii*. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2004.
- Wysocka, Ewa. *Młodzież a religia. Społeczny wymiar religijności młodzieży*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000.
- Ziółkowski, Przemysław. *Pedagogizacja rodziców: potrzeby i uwarunkowania*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy, 2016.